«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή» (Ἰωάν. ιδ´ 6).

ΖΩΗ

«Τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι καὶ ζωή ἐστι» (Ἰωάν. ϛ´ 63).

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ

(Ἱδρυτής: Ἀρχιμ. ΕΥΣΕΒΙΟΣ ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ † 1929)

Ἔτος ΚΗ´. — Ἐν Ἀθήναις τῇ 29 Ὀκτωβρίου 1938 — Ἀριθ. 1357

† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

«Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. Ναί, λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν» (Ἀποκ. ιδ´ 13) (*).

Πᾶν ἄλλο θέμα λόγου πρέπει σήμερον νὰ δώσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ θέμα τῆς ἡμέρας. Θέμα δὲ τοιοῦτον, ἱκανὸν νὰ καλύψῃ τὸ πλάτος πολλῶν λόγων, εἶνε ὁ προκείμενος νεκρός. Εἶνε ὁ ἕως τῆς χθὲς καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐκείνου θρόνου· ὁ πατὴρ καὶ ποιμενάρχης τῆς Ἐκκλησίας ταύτης· ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Χρυσόστομος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἡ σημερινὴ μυσταγωγία τελεῖται.

Μακαριώτατος ἦτο ὁ τίτλος, τὸν ὁποῖον ἕνεκα τῆς ἐπισήμου θέσεώς του ἔφερε, καὶ εἰς αὐτὸν πρῶτον ἀπενεμήθη ὁ τίτλος οὗτος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Πόσην ἔχει σχέσιν ὁ τίτλος οὗτος μὲ τὴν πραγματικότητα, δὲν εἶμαι ἐγὼ ἁρμόδιος νὰ ἐξετάσω. Τοῦτο μόνον εἶνε γνωστὸν καὶ βέβαιον· ὅτι τὰ μεγάλα ἀξιώματα, διὰ τοὺς εὐσυνειδήτως αὐτὰ διαχειριζομένους, παρέχουν πολλοὺς μὲν κόπους, ὄχι δὲ ὀλίγας πικρίας, καὶ ἄρα ὄχι μακαριότητα. Εἶνε ὅμως ἀπολύτως βέβαιος ὁ μακαρισμὸς τοῦ θεοπνεύστου τούτου λογίου: «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι. Ναί, λέγει τὸ Πνεῦμα, ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν». Εἰς τὸν μακαρισμὸν δὲ τοῦτον ἔχει μετοχὴν καὶ ὁ ἐκλιπὼν Πρωθιεράρχης· διότι καὶ πολλοὺς κόπους κατέβαλε καὶ ἐν Κυρίῳ ἀπέθανε. Εἰς ταῦτα τὰ δύο στοιχεῖα τῆς μεγάλης φυσιογνωμίας του θὰ περιστραφῇ ὁ ἐξόδιος οὗτος λόγος, ὡς πτωχὴ ἀπαρχὴ τῶν ἐπικηδείων, τῶν ἐπιταφείων, τῶν ἐπιμνημοσύνων, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τῆς σήμερον θὰ ἀκουσθοῦν.

❁

«Ἵνα ἀναπαύσωνται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν». Ἀπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων κόπων ἀνεπαύθη ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος. Ἀπὸ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἤρχισε τοὺς τοιούτους κόπους καὶ μέχρι τῶν τελευταίων του ἡμερῶν παρεξέτεινεν αὐτούς. Διότι προήρχετο ἐξ οἰκογενείας λευϊτικῆς μέν—υἱὸς ἱερέως καὶ ἐκ δένδρου οἰκογενειακοῦ πολυκλάδου, εἰς τὸ ὁποῖον πολλοὶ ὑπῆρχον οἱ ἱερεῖς—πολυμελεστάτης ὅμως καὶ πτωχῆς. Σημειώνω ἰδιαιτέρως τὴν πτωχείαν καὶ χαρακτηρίζω αὐτὴν ἁγίαν, ὄχι ἁπλῶς διότι εἶνε πλουσία εἰς κόπους, ἀλλὰ διότι πλειστάκις δημιουργεῖ τὴν δύσκολον μὲν ἐκείνην ἀτμόσφαιραν, τὴν τόσον ὅμως εὐνοϊκὴν διὰ νὰ ἐκδιπλώνωνται τὰ μεγάλα ἀναστήματα καὶ νὰ ἐξελίσσωνται αἱ λανθάνουσαι καὶ ἐπωφελεῖς ἱκανότητες, αἱ ὁποῖαι ἴσως ὑπὸ ἀνέτους συνθήκας θὰ ἐθάπτοντο. Ἕνεκα τῆς πτωχείας ταύτης ἀπὸ τῆς παιδικῆς καὶ τῆς πρώτης νεανικῆς του ἡλικίας ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἠναγκάζετο, ὡς μαθητὴς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρῶτον, ὡς φοιτητὴς ἐν Ἀθήναις ὕστερον, νὰ προσθέτῃ εἰς τοὺς κόπους τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς κόπους βιοποριστικῆς ἐργασίας. Ἐπὶ πλέον ἐν Ἀθήναις τότε καὶ τοὺς κόπους τῶν συγγραφικῶν του πρωτολείων, ἕνεκα τῶν ὁποίων εἵλκυσε τὴν προσοχὴν λογίων τινῶν τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀειμνήστου Βασιλίσσης Ὄλγας, ἡ ὁποία, ἐκτιμῶσα τὴν ἐπιμέλειάν του καὶ τὸ ἦθός του, τὸν ἔστειλεν εἰς τὰς θεολογικὰς Ἀκαδημίας Κιέβου καὶ Πετρουπόλεως. Μετὰ τετραετῆ ἐκεῖ σπουδὴν ἔλαβε τὸ θεολογικὸν δίπλωμα. Ἀλλ' ὄχι διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ πρὸς ἐπιτυχίαν βιοποριστικῆς τινος θέσεως ἀνέτου καὶ ἀκόπου. Τοὐναντίον, ἀπὸ τώρα ἀποδύεται εἰς μεγαλυτέρους κόπους. Μεταβὰς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὴν Μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀνέλαβεν εἰς τὴν ἐκεῖ Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Σταυροῦ καθηγεσίαν κατ' ἀρχὰς καὶ τὴν διεύθυνσιν ὕστερον. Ὅσοι καὶ μικρὰν ἔχουν πεῖραν τῶν κόπων, τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν διεύθυνσιν τοιούτων Σχολῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ διδασκόμενοι εἶνε καὶ σύσσιτοι καὶ ὁμόστεγοι, δὲν ἠμποροῦν νὰ μὴ ἐκπλαγοῦν, ἀκούοντες ὅτι εἰς τοὺς τοιούτους κόπους ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος προσέθετε καὶ γονιμωτάτους συγγραφικούς. Ἕνεκα τῶν συγγραμμάτων του δὲ τούτων ἐγένετο ταχέως καὶ εὐφήμως γνωστὸς καὶ εἰς τοὺς ἔξω τῆς Ἱερουσαλὴμ θεολογικοὺς κύκλους καὶ ἀνεκηρύχθη ἐπίτιμος διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Μετὰ δεκατετραετῆ ἐκεῖ ἐπίμοχθον ἐργασίαν μετέθεσε τὴν δρᾶσίν του εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς. Μετὰ τριετίαν δὲ ἐξελέγη καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ὁμιλῶν δὲν δύναται παρὰ νὰ τὸ ἀναφέρῃ μετ' ἰδιαιτέρας συγκινήσεως· διότι εὑρέθη τότε σπουδαστὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, διὰ νὰ μαθητεύσῃ πλησίον τοιούτου διδασκάλου καὶ νὰ λάβῃ κατὰ τὴν διαρρεύσασαν ἔκτοτε εἰκοσιπενταετίαν πολλὰς ἀφορμὰς αὐξήσεως τοῦ σεβασμοῦ, τοῦ θαυμασμοῦ, τῆς ἐκτιμήσεως, τῆς ἀγάπης· νὰ τὸν συναντήσῃ κατόπιν προϊστάμενον ποιμενάρχην, συναγωνιστὴν καὶ ἀντιλήπτορα καὶ προστάτην εἰς ἀγῶνας καὶ προσπαθείας ὑπὲρ τῆς διαδόσεως τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀναζωπυρήσεως τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς.

Μετὰ ἐννέα ἔτη ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῆς καθηγεσίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀνεβιβάζετο εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον Ἀθηνῶν. Ἐδῶ πλέον οἱ κόποι κορυφοῦνται. Διότι ἡ μεταπολεμικὴ ἐποχή, κατὰ τὴν ὁποίαν

(*) Ἀντὶ ἄλλης νεκρολογίας, ἐπὶ τῇ πρὸς Κύριον ἐκδημίᾳ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, καταχωροῦμεν τὸν κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν τῆς Κυριακῆς 23 Ὀκτωβρίου ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακώστα λόγον ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ Ἀθηνῶν, ἐν τῷ ὁποίῳ ἦτο ἐναποτεθειμένον τὸ σεπτὸν σκήνωμα τοῦ ἐκλιπόντος Πρωθιεράρχου.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

διηνύθη ἡ Ἀρχιερατεία του, παρουσίαζε μόνον θυέλλας καὶ τρικυμίας εἰς τὴν πορείαν του· θυέλλας καὶ τρικυμίας, κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖται δεξιὸς καὶ πεπειραμένος οἰακοστρόφος καὶ κόπος καὶ μόχθος καὶ ψυχὴ ἡρωϊκή. Ποῖος δύναται ἐν μέσῳ τοιούτων τρικυμιῶν, αἱ ὁποῖαι τόσον ψυχικὸν κάματον δημιουργοῦν, νὰ εὑρίσκῃ τὴν διάθεσιν διὰ τὴν προσθήκην καὶ νέων συγγραφικῶν κόπων ἐπάνω εἰς τοὺς βαρεῖς τῆς διοικήσεως; Καὶ ὅμως ὁ μεταστὰς Ἱεράρχης τὴν εὕρισκε. Καὶ ἤντλει ἐκ τῆς κεκτημένης πλέον ἕξεως εἰς ὑπερκοπώσεις τὴν δύναμιν καὶ τὴν διὰ συγγραφὰς ἀπαραίτητον ἠρεμίαν πνεύματος, ὥστε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀρχιερατείας του τόσα νὰ παρουσιάσῃ συγγράμματα. Ἐξεπλησσόμεθα δέ, ὅταν εἰς συζητήσεις ἐρρίπτετο ἰδέα τις ἐκ προσφάτου βιβλίου ἢ περιοδικοῦ, ἔξω τῆς Ἑλλάδος ἐκδιδομένου καὶ ἀφορῶντος εἰς τὴν θεολογικὴν κίνησιν, καὶ αὐτὸς παρουσιάζετο πλήρως ἐνήμερος καὶ ἐγκαιρότατα παρακολουθῶν πᾶσαν τοιαύτην κίνησιν.

Πιστὸς εἰς τὸ θεόπνευστον παράγγελμα: «Κτῆσαι σοφίαν, κτῆσαι σύνεσιν, ἐράσθητι αὐτῆς..... τίμησον αὐτήν, ἵνα δῷ τῇ σῇ κεφαλῇ στέφανον χαρίτων» (Παροιμ. δ΄ 5—8), δὲν ἐχορταίνετο ἐκ τῆς καθημερινῶς προστιθεμένης σοφίας. Καίτοι εἰδικώτερον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἠσχολήθη, ἐν τούτοις κατέκτησε εὐρυτάτην θεολογικὴν μόρφωσιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη δὲν εἶχε τὸν ἐφάμιλλόν του μεταξὺ τῶν θεολογικῶν κύκλων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐξελέγη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς ἐν Ἀθήναις ἱδρυθείσης Ἀκαδημίας, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀνεδείχθη διεθνὴς θεολογικὴ φυσιογνωμία, ἕνεκα τῆς ὁποίας κατέλιπεν ἑκατοντάδας συγγραφῶν, ἱκανῶν νὰ ἀποτελέσουν ὁλόκληρον βιβλιοθήκην. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος, ὁ ὁποῖος θὰ θελήσῃ νὰ ἀναδιφήσῃ τὰ ἔργα του, θὰ χρειασθῇ πολὺν χρόνον καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ σταθῇ ἔκπληκτος ἐνώπιον τοιαύτης κοπιώδους καὶ πολυμόχθου παραγωγῆς, ἐνώπιον τοιούτου φαινομένου ἐργατικότητος καὶ πολυσχιδοῦς δράσεως· δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ διαθέσῃ ἱκανὰς σελίδας διὰ τὸν ἱστορικόν, διὰ τὸν ἐπιστήμονα, διὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Χρυσόστομον.

Τοιούτους κόπους παρεξέτεινε μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς του. Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἀντοχή του καὶ ἡ ἔλλειψις πείρας ἀσθενειῶν τὸν ἔκαμνε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐννοήσῃ, καὶ ὅταν ἀκόμη πρό τινων ἡμερῶν οἱ ἰατροὶ ἀνεκάλυψαν σοβαρὰν καρδιακὴν πάθησιν καὶ τοῦ συνέστησαν ἄμεσον ἀνάπαυσιν, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ συμβιβασθοῦν τὰ καθήκοντα τοῦ Πρωθιεράρχου μὲ τὴν ἀνάπαυσιν. «Ἂν πρόκειται νὰ ζῇ κανείς, χωρὶς νὰ ἐργάζεται—ἀπεκρίθη—τί τὴν χρειάζεται τοιαύτην ζωήν;» Ἐπὶ τῶν κόπων λοιπὸν τούτων τοῦ Ἱεράρχου καὶ τοῦ Ἐπιστήμονος ἐξεδαπάνησε τὴν ζωήν του, ὡς λαμπὰς καιομένη, καὶ τώρα πλέον εἰσῆλθεν εἰς τὴν κατάπαυσιν. «Ἀνεπαύθη ἐκ τῶν κόπων αὐτοῦ».

❁

«Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες». Ὁ ἀναπαυθεὶς ἀπὸ τῶν κόπων του Πρωθιεράρχης ἔζησεν ἐν Κυρίῳ καὶ ἀπέθανεν ἐν Κυρίῳ. Τοῦτο εἶνε τὸ ὑπεσχημένον δεύτερον μέρος τοῦ λόγου. Ἄλλοι ἄλλας θὰ ἐξάρουν ἀρετὰς καὶ ἱκανότητας τῆς προσωπικότητός του. Ἡμεῖς ταῦτα μόνον τὰ δείγματα τῆς ἐν Κυρίῳ ζωῆς καὶ τῆς ἐν Κυρίῳ τελευτῆς του θὰ παρουσιάσωμεν. Πρῶτον τὴν ταπείνωσιν καὶ τὴν πραότητά του. «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ», εἶπεν ὁ Κύριος πρὸς πάντας μὲν τοὺς πιστούς, ἰδιαιτέρως ὅμως, ὑποθέτομεν, πρὸς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας. Ὀφείλομεν ἡμεῖς οἱ κληρικοὶ νὰ Τὸν μιμώμεθα ἐξόχως εἰς τὰς δύο ταύτας ἀρετάς. Τίς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Τὸν ἐμιμήθη εἰς ἐπίζηλον βαθμόν; Ἦτο ταπεινός. Εἶνε γνωστὸν πόσον συχνὰ οἱ «ἀπὸ γῆς πτωχοὶ» ἀνερχόμενοι εἰς τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα, λησμονοῦν τὸ παρελθόν των καὶ κατεπαίρονται καὶ βλέπουν τόσον χαμηλὰ τοὺς ἕως χθὲς ὁμοίους των καὶ κατεξουσιάζουν αὐτῶν. Καὶ ποῖον ὀξύμωρον σχῆμα παρουσιάζομεν ἡμεῖς οἱ κληρικοί, ὅταν ἀναλαμβάνωμεν ἱερατικὴν διακονίαν καὶ ἐπαιρώμεθα. Διακονία καὶ ἔπαρσις! Ἀλλ' ὁ μεταστὰς ἱεράρχης ἔμενε πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον τῆς ταπεινώσεως, εἰς τὸ ὁποῖον εὑρίσκετο νεανίας ἄσημος καὶ ἄγνωστος. Ἦτο πρᾶος μὲ ἀνεξάντλητον πραότητα. Ὁ ἴδιος εἶπεν εἰς συζήτησίν τινα περὶ θυμοῦ καὶ θυμωδῶν, ὅτι «ἀνέβαλλε πάντοτε νὰ θυμώσῃ».

Δὲν εἶνε βεβαίως εὔκολον νὰ καθορισθῇ ἡ γραμμή, ἡ χωρίζουσα τὰ ὅρια τῆς πραότητος καὶ τῆς καλωσύνης ἀπὸ τοῦ καθήκοντος, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογήν, ὅταν κατὰ τὴν εἰς ἀρχιερέα χειροτονίαν του ἐνεχειρίζετο εἰς αὐτὸν ἡ «ράβδος ἡ ἐπιστυπτική, ἡ ράβδος τῆς παιδεύσεως». Δὲν εἶνε εὔκολον νὰ ἀποφεύγεται ἡ σύγκρουσις τῶν δύο τούτων μεγάλων καθηκόντων, τῆς ποιμαντικῆς πραότητος καὶ ἀνεξικακίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς ἐνασκήσεως τῆς πειθαρχικῆς ἐξουσίας ἀφ' ἑτέρου. Καὶ ἠκούσθησαν τόσαι κατηγορίαι κατὰ τοῦ Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου, ὅτι ἕνεκα τῆς πραότητός του ταύτης, τῆς χαρακτηριζομένης ὡς χαλαρότητος, δὲν ἐχρησιμοποίει ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν Κλήρου τὴν ράβδον του, ὡς ράβδον ἐπιστυπτικὴν καὶ ράβδον παιδεύσεως. Δὲν θέλω νὰ παρουσιασθῶ ἀπολογητής του. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονηθῇ, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, ὀξεῖς εἰς τὸ κρίνειν καὶ ἐπικρίνειν καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, καταντῶμεν εἰς ὑπερβολάς, πολλάκις μὴ διαφερούσας τῆς ἀδικίας. Εἶνε ἄλλως τε γνωστόν, ὅτι ἔξω τῆς πραγματικότητος πολὺ εὐκόλως κρίνει τις καὶ καταδικάζει. Ἀλλ' ὅταν λάβῃ αὐτῆς πεῖραν, βλέπει πόσον συχνὰ εἶνε ἄδικοι αἱ τοιαῦται κατακρίσεις, πόσον ἐπιφυλακτικὸς πρέπει νὰ εἶνέ τις εἰς αὐτὰς καὶ πόσον σωτήριον εἶνε τὸ θεῖον λόγιον «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε».

Οὐδεὶς εἶνε ἀπηλλαγμένος σφαλμάτων, εἴς τε τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιόν του βίον, εἴς τε τὰ κοινὰ καὶ ταπεινὰ ἔργα ὁ ἰδιώτης καὶ εἰς τὰ διοικητικὰ καὶ ὑψηλότερα ἔργα ὁ ἀξιωματοῦχος. Ἔχει πανανθρωπίνην ἔκτασιν καὶ ἐφαρμογὴν τὸ θεόπνευστον λόγιον «Πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης»· ὑποκείμενος τουτέστιν εἰς τὸ σφάλλεσθαι καὶ ἁμαρτάνειν· ἀδυνατῶν νὰ διακρίνῃ πάντοτε ποῦ ἡ σύγκρουσις πραότητος καὶ ἐνασκήσεως τῆς ἐξουσίας του καὶ πρὸς ποῖον τῶν δύο τούτων καθηκόντων εἰς ἑκάστην παρουσιαζομένην περίπτωσιν ὀφείλει νὰ προσκλίνῃ. Δὲν εἶνε λοιπὸν παράδοξον ὅτι καὶ ὁ μεταστὰς πρᾶος Ἱεράρχης ὑπέπεσεν εἰς τοιαῦτα σφάλματα. Τὸν λίθον ὅμως ἂς βάλῃ ὁ ἀλάθητος. Ἀλλ' ὁ μόνος ἀλάθητος καὶ ἀναμάρτητος Κύριος κρίνει, ἆρά γε, ὅπως ἡμεῖς οἱ ἄνθρωποι;

Δεύτερον τὴν εὐγένειάν του. Ἦτο εὐγενής. Ὄχι διότι ἦτο τυχὸν γόνος κομήτων ἢ βαρώνων ἢ ἄλλου διεκδικοῦντος τὸν τίτλον τοῦ εὐγενοῦς ἀριστοκράτου. Εἶχεν εὐγένειαν ὄχι τεχνητήν, ὄχι ἐπίπλαστον καὶ προσποιητήν, ὄχι τὴν διδακτὴν καὶ ἐπείσακτον, τὴν διὰ τῆς ἀσκήσεως κτωμένην παρ' ἀνθρώπων προοριζομένων διὰ διπλωματικὰς θέσεις, ἀλλὰ τὴν φυσικήν, τὴν ἀβίαστον, τὴν ἀπροσπαθῶς προχεομένην ἐκ τῆς ἀποθησαυρισμένης εἰς τὴν καρδίαν του εὐγενείας. Ἡ εὐγένειά του ἦτο ἔκδοσις καὶ ἑρμηνεία τῆς «ἀφελότητος τῆς καρδίας», τὴν ὁποίαν ἔβλεπεν ὁ θεόπνευστος εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἰς τοὺς πρώτους Χριστιανούς. Ἕνεκα τούτου ἦτο εὐγενὴς πρὸς τοὺς κατέχοντας τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα, πρὸς τοὺς συναδέλφους του, πρὸς αὐτοὺς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς του, πρὸς τοὺς κατωτέρους του, πρὸς τὸν τελευταῖον ἐκ τοῦ ποιμνίου του. Συνεδύαζε κατὰ τρόπον ἐπίχαριν σοβαρότητα ἅμα καὶ εὐγένειαν· ἦθος ἀνεπίληπτον, αὐστηρότητα ἀσκητικὴν ἅμα καὶ εὐγένειαν. Ἡ σοβαρότης του σὲ ἐκράτει εἰς ἀπόστασιν καὶ ἡ εὐγένειά του σὲ εἵλκυε καὶ σοῦ ἐπέβαλλε τὸν σεβασμόν. Ἡ εὐγένειά του δὲν ἐπέτρεπε, καὶ εἰς μακρᾶς ἀκόμη συνομιλίας, νὰ χρησιμοποιηθῇ λόγος ἀργὸς καὶ περιττός. Δὲν εἶνε αὐτὰ δείγματα ὅτι ἔζησεν ἐν Κυρίῳ;

Ἂν αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν, πείθουν πλήρως τὰ δείγματα ὅτι ἀπέθανεν ἐν Κυρίῳ, καὶ ἄρα ἀνήκει εἰς τοὺς μακαρίους. Ἐπειδὴ δὲν ἐνόει κατ' οὐδένα τρόπον ν' ἀφήσῃ τοὺς κόπους, τὴν προπαρελθοῦσαν Δευτέραν τὸν ἐγκατέλιπον πλέον αἱ σωματικαὶ δυνάμεις καὶ τὸν ἔρριψαν ἐπὶ κλίνης ὀδύνης. Ἀλλὰ τότε πλέον ἑτοιμάζεται πλήρως διὰ τὸν ἐν Κυρίῳ θάνατον. Πρώτιστον μέλημά του ὑπῆρξεν ἡ καταφυγὴ εἰς τὴν χάριν τῶν Μυστηρίων, τῶν ἰδιαιτέρως ἐφοδιαζόντων τὴν ἐκ τῆς παρούσης ζωῆς ἔξοδον. Ἐζήτησεν ἀμέσως πνευματικόν. Καὶ ὁ προϊστάμενος Πρωθιεράρχης ἐξετέλεσε τὸ καθῆκον τῆς ἐξομολογήσεως ἐνώπιον ὑφισταμένου του ἱερέως ὡς ἁπλοῦς τις πιστός. Ἐνδείκνυται νὰ τονισθῇ ἰδιαιτέρως τὸ σημεῖον τοῦτο. Διατί νὰ τὸ ἀποκρύψωμεν, ἀφοῦ εἶνε λυπηρὰ ἀλήθεια; Ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ ὁμιλῇ τις περὶ τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, περὶ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως, νὰ ἐξαγγέλλῃ δὲ αὐτὰς καὶ ἀπὸ ἄμβωνος ὡς ὁ παρών. Καὶ ὅμως δὲν εἶνε δυστυχῶς πολὺ σύνηθες καὶ νὰ φρονῇ πεποιθότως, ὅτι αὐτὸς πρῶτος εἶνε ὑπόχρεως νὰ τὰς ἐφαρμόζῃ καὶ νὰ τὰς θέτῃ συγχρόνως εἰς ἐφαρμογήν. Νομίζει, ὅτι ἀφοῦ αὐτὸς ἀναστρέφεται μὲ τὰ θεῖα λόγια καὶ ἀξιώματα, τοῦτο εἶνε ἀρκετὸν καὶ δὲν χρειάζεται νὰ διανύσῃ καὶ αὐτὸς τὴν μεταξὺ λόγων καὶ ἔργων ἀπόστασιν. Ἀλλ' ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος κατὰ τὴν τελευτήν του κατήργησε καὶ τὴν ἀπόστασιν ταύτην. Ὄχι μόνον ἐξωμολογήθη, ἀλλ' ἐζήτησεν εὐθὺς ἀμέσως τὴν τέλεσιν καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ Εὐχελαίου. Μόλις κατωρθώσαμεν νὰ τὸν πείσωμεν, ὅτι οἱ κόποι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δικαιολογοῦν τὴν ἀναβολὴν διὰ τὴν αὔριον. Καὶ τὴν ἑπομένην ἐν μέσῳ βαθυτάτης εὐλαβείας ἐν τῷ Νοσοκομείῳ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ μετέσχε καὶ τοῦ μυστηρίου τούτου καὶ παρηκολούθησε τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν του μέχρι καὶ τῆς τελευταίας του λέξεως. Εὐθὺς ἔπειτα προσέφυγεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς θείας Κοινωνίας καὶ μετέλαβε μετὰ συγκινητικῆς εὐλαβείας. Τρεῖς φορὰς εἰς διάστημα ἐννέα ἡμερῶν ἐν τῷ Νοσοκομείῳ τούτῳ κατέφυγεν εἰς τὸ προσφιλές του Μυστήριον καὶ μετέλαβεν αὐτοῦ. Ἰδιαιτέρως δὲ συγκινητικὴ ἦτο ἡ μετάληψις τοῦ Σαββάτου, ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του. Αἰσθανόμενος πλήρως τὸ ἐπὶ θύραις τέλος του, ἐφάνη ἰδιαιτέρως σπεύδων διὰ τὴν μετάληψιν καὶ ἀνησυχῶν, διότι ὁ ἱερουργῶν ἱερεὺς δὲν ἐτελείωσεν ἐγκαίρως τὴν θείαν Λειτουργίαν, διὰ νὰ τοῦ προσκομίσῃ τὸ ἅγιον Σῶμα καὶ Αἷμα. Καὶ ὅταν τοῦτο προσεκομίσθη, δὲν ἐδέχθη τὴν μετάδοσιν εἰς θέσιν ὑπτίαν. Ἐζήτησε καὶ τὸν ἀνήγειραν, παρηκολούθησεν εὐλαβῶς τὴν σχετικὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν, ἐδέχθη τὸ μυστήριον καὶ μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἐν πάσῃ ἠρεμίᾳ καὶ διαυγείᾳ πνεύματος παρέδιδε τοῦτο εἰς χεῖρας Ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐδέχθη διὰ τῆς θείας Κοινωνίας.

Θὰ ἐχρειάζετο ἱκανὸς ἀκόμη χρόνος διὰ νὰ ἐκδιηγηθῶμεν πῶς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ Νοσοκομείῳ τούτῳ νοσηλείας του παρεσκεύαζε τὸ ὅσιον τέλος του· πῶς ἐπεζήτει συχνὰ τὴν πλήρη μόνωσιν, διὰ νὰ ἀφοσιώνεται διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν Θεὸν μόνον· πῶς ἡ τοιαύτη του διαγωγή, ἡ μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς διατηρουμένη σοβαρότης καὶ εὐγένειά του, ἡ ὁποία τὸν καθίστα ἐντελῶς ἀβαρῆ εἰς τὸ προσωπικὸν τοῦ νοσοκομείου, ἡ ἀπουσία πάσης ἀπαιτήσεως, δυστροπίας, ὀχλήσεως—ἀδυναμιῶν δηλαδὴ συνηθεστάτων εἰς πάντα σχεδὸν ἀσθενῆ—ἐκίνουν τὸν θαυμασμὸν τοῦ νοσηλεύοντος προσωπικοῦ· πῶς ἡ πλήρης καὶ μέχρις ἀδιαφορίας διὰ τὴν ἀσθένειάν του ἐξικνουμένη ὑπομονὴ καὶ ἀπάθεια ἀπέναντι τῶν σοβαρῶν πόνων τῆς ἀσθενείας προὐκάλει τὴν ἔκπληξιν τῶν θεραπόντων ἰατρῶν, τὸν ἀνυπόκριτον σεβασμὸν σειρᾶς καθηγητῶν τῆς ἰατρικῆς. Πάντως κοινὴ καὶ ἀνυπόστολος ἦτο πάντων ἡ ὁμολογία, ὅτι δὲν συναντοῦν συχνὰ τοιούτους ἀσθενεῖς· καὶ ἀνυπόστολος ὁ θαυμασμός των διὰ τὸ τοιοῦτον ὅσιον τέλος καὶ θάνατον τὸν ἐν Κυρίῳ.

Ἰδοὺ διατί εἴπομεν ἐν ἀρχῇ, ὅτι εἶνε μέτοχος τοῦ θεοπνεύστου λογίου «Μακάριοι οἱ νεκροὶ οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι».

❁

Τίμιε πάτερ. Ἕως χθὲς παρήδρευες εἰς τὸ θυσιαστήριον ἐκεῖνο. Σήμερον παρεδρεύεις εἰς τὸ οὐράνιον. Ἕως χθὲς ἦσο μέλος τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν καὶ μέλος πρῶτον τῆς ἐν Ἀθήναις τοιαύτης. Σήμερον εἶσαι μέλος τῆς ἐν οὐρανοῖς Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων. Ἕως χθὲς ἀνέπεμπες κατὰ τὰς ἀρχιερατικάς σου λειτουργίας δεήσεις ὑπὲρ σεαυτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἄλλων πιστῶν. Τώρα ἔπαυσες τὰς ὑπὲρ σεαυτοῦ καὶ πιστεύομεν, ὅτι συνεχίζεις τὰς ὑπὲρ ἡμῶν. Πιστεύομεν, ὅτι οὐδέποτε ὁ θάνατος διακόπτει τὸν σύνδεσμον τῆς ἀγάπης καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς πηγαζούσας ὑπὲρ ἀλλήλων δεήσεις τῶν μελῶν τοῦ ἑνὸς σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οἱ ἐν οὐρανοῖς θερμοτέρας ἀναπέμπουν τοιαύτας ὑπὲρ τῶν ἐπὶ γῆς ἀδελφῶν των. Μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ συνεχίζῃς ταύτας ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀξιωθῶμεν τῆς ἐν Κυρίῳ ζωῆς καὶ τοῦ ἐν Κυρίῳ θανάτου καὶ φεύγοντες ἐκ τοῦ κόσμου τούτου αἰσθανθῶμεν τὴν ἀπήχησιν τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος «Μακάριοι οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες ἀπ' ἄρτι», ἀναφωνοῦμεν:

Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ἀείμνηστε καὶ ἀξιομακάριστε καὶ πολυσέβαστε πάτερ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΑΪΚΟΝ ΚΗΡΥΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ

ΕΠΙΘΥΜΙΑΣ ΜΝΗΜΑΤΑ

Β΄.

Νὰ τοὺς ἔλειπαν καλύτερα τὰ κρέατα! Γιὰ μιᾶς στιγμῆς ἀπόλαυσιν ἐπέθαναν τόσοι καὶ ὄχι μόνον ἐστερήθησαν τὴν ζωήν τους πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς πάρακαιρα καὶ εἰς ἡλικίαν νέαν, ἀλλὰ ἀφῆκαν καὶ πένθος εἰς τοὺς συγγενεῖς των καὶ εἰς τῆς οἰκογένειαίς των. Ποῦ νὰ εἰξεύραν οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὅτι τότε ποὺ ἐζητοῦσαν κρέατα, ἐζητοῦσαν τοὺς τάφους των; Ποῦ νὰ ἠξεύραν, ὅτι ἡ ἐπιθυμία των ἐκείνη, ποὺ τοὺς ἔκαμε νὰ κλαίουν, ἦταν ἐπιθυμία, ποὺ θὰ τοὺς ἔφερε τὸν τάφον;

Ἔτσι τὴν παθαίνομεν πολλαῖς φοραῖς καὶ ἡμεῖς οἱ ταλαίπωροι. Δὲν ἠξεύρομεν τί ζητοῦμεν. Νομίζομεν πολλαῖς φοραῖς, ὅτι εἰς τὸ ἀξίωμα ἢ εἰς τὸ ἐπάγγελμα ἢ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ στέκει ἡ εὐτυχία μας. Καὶ πασχίζομεν νὰ τὸ ἀποκτήσωμεν περιμένοντες ὅτι, ἅμα τὸ ἀποκτήσωμεν, θὰ γίνωμεν εὐτυχεῖς καὶ θὰ εὕρωμεν κάθε τι ποὺ μᾶς λείπει. Τί γίνεται ὅμως; Σὲ λίγο καταλαβαίνομεν καὶ μόνοι μας τὴν στραβομάρα μας. Καὶ κτυποῦμεν τὸ κεφάλι' γιατὶ ἐκεῖνο, ποὺ ἐθεωροῦσαμεν ὡς παράδεισον τῆς εὐτυχίας, ἀποδεικνύεται ἐπιθυμίας μνῆμα.